

véseiről. Most már tökéletesedett történelmi tudásunk, s belátjuk, hogy az idők folyamán sokan fáradoztak az emberek kételyeinek az eloszlatásán: sámánok, próféták, mágusok, madárjósok, jövődöndők, halottidézők, papi kasztok és egyházi rendek. Semmilyen eszközt sem vetettek meg: jóstoltak a madarak röptéből, az áldozati állatok beleiből, a víz mormolásából, a levelek susogásából; volt tömjénfüst és voltak díszes ruhák, rítusok és áldozások, varázsigék, talizmánok, mágikus képletetek, szentkönyvek, kinyilatkoztatások, etikai rendszerek, törvénytáblák, csoportos beavattatások. S mindez egyetlen célért: megmagyarázni a megmagyarázhatatlant.

Napjainkban a vallások vesztek tekintélyükből. Elvitatják tőlük vagy egyszerűen időszerületlennek tartják azt az értelmező szerepet, amelyet maguknak vindikáltak. Pedig az ember most sem kisebb szorongással szomjúhozza a tudást. Sem a korszerű technológia, sem a látványos akciók, mint például a holdeseték vagy egy kutatólaboratórium ráhelyezése Mars körüli pályára, sem a szervátültetések nem tompították a magunk felvette kérdések fájó hevenységét. Bizonyosságvágyunk és reménységünk csak tovább növekedett. Semmi csodáltnivaló nincs tehát abban, hogy újfajta válaszokat kínálnak fel nekünk, korunk stílusához alkalmazkodókat ugyan, de lényegében a legrégebb hagyományokhoz hivatkozva, a tradíciók lényeges jegyeit: a dogmatizmust, a csálhatatlanság igényét, a miszticizmus előjogait őrzőket. S most a választ a szcientizmus ajánlja, főpapjai, a szcientisták révén.

Három sajátosságáról ismerhető fel a szcientista. Először is tudósnak kell lennie, mégpedig olyanak, aki szakterületén tekintély. Fontos, hogy olyan tudományágban dolgozzék, amelynek értékét és fontosságát a nagyközönség felismeri. Olyanszerű délibábos szak, mint például az asztrológia, nem jöhet számításba, még ha tudós értekezések, diagramok, latin terminológia és doktorátussal tehető esti kurzusok biztosítják is pompáját. A teológia, a filozófia, általában bizonyos humán tudományok sem elfogadhatóbbak: akárcsak az asztrológia, nem eléggé tudományos jellegűek. Az igazi szcientisták nagyobbrészt a természet- és társadalomtudományok neves szakemberei, olyanok, mint például Jacques Monod, a Nobel-díjas genetikus, B. F. Skinner, a Harvard Egyetem tekintélyes professzora és behaviorista pszichológus, Konrad Lorenz, a neves etnológus, Lionel Tiger, Robin Fox,

Desmond Morris, a paleontológia, az állatok magatartásformáinak és az antropológiának híres szakértői. Vannak közöttük nagyon megbecsült népszerűsítők is, így például Arthur Koestler, R. D. Laing, Jean-François Revel, Robert Ardrey és Alvin Toffler, akiknek nincsenek ugyan az előbbiekhöz hasonlítható tudományos címeik, de vannak széles körű ismereteik. Nem fedeztek fel semmit, de megvan az az adottságuk, hogy kifejtsék, népszerűsítsék és értelmezzék mások felfedezéseit. A szcientizmus divatjának terjedéséhez, tekintélyének növekedéséhez hozzájárul olyanszerű gondolkodók befolyása, mint amilyen Zbigniew Brzezinski..."

Második jellemzőjük: a tudomány nevében, teljhatalmú megbízottaiként szolgálnak válasszal az emberiség „örök kérdéseire”. A harmadik: extrapolálásuk alapján kimondhatónak vélik, hogy a világban valamiféle vészthozó erő hat. „Biztosak abban, hogy sikerült rátalálniuk arra a homokszemcsére, amelytől a kozmikus gépezet fogaskerekei akadoznak, a féregre, amely a földi paradicsom gyümölcsfáit pusztítja.”

Martin sorra veszi a tudós-próféták tetteit, s ítéletét azzal summázza, hogy a szcientizmus nem lehet tudományos, hiszen alapelve: a tudomány világán kívül semmi megismerésre méltó nincs; tagadja a tudományos megismerés határain kívül eső minden jelenség létét. Céljuk nem a tudás, hanem a tekintély, „írásaik tónusa olyan, mint Dosztojevskij Nagy Inkvizitorának dekrétumaié”. „Mindez oly mérhetetlen unalomba toroklik, mint maga a világegyetem...”

A fenti esszéet közlő folyóirat alcíme: „Az eszmék, amelyek megváltoztatják a világot”, s jelmondata: „A Preuves törekvése fórumot biztosítani lelkesítő eszmék közvetlen kimondására azoknak, akik nemzeti vagy nemzetközi szinten gyakorolják hivatásukat, és a cselekvés vagy a kutatás elkötelezettségei.”

HARC A DEPRESSZIÓ ELLEN (Newsweek, 1973. LXXXI. 3.)

A depresszió már az ókorban foglalkoztatta az orvosokat. Hippokratész ezt a betegséget melankóliának nevezte, és a „fekete epe” túltengésének tulajdonította. A történelem folyamán számos ismert személyiség szenvedett különböző pszichikai betegségekből, amelyeket a szerző depresszió néven említ. Churchill például sokszor írt az ún. „fekete

kytá"-ról, mely életét beárnyékolta, s végül alkotásképtelenné tette. Abraham Lincolnnak szintén voltak melankolikus periódusai, és gyakran álmolta meg saját koporsóját. A híres festő, Vincent van Gogh egy kétségbeesési rohamában vágta le a fülét 1888-ban.

Mit neveznek tulajdonképpen depresszióknak? Az emberről időnként jelentkező nyomott kedélyállapot, rosszkedv a mindennapi élet elengedhetetlen velejárói, és egy súlyos veszteség nyomán fellépő bánatreakció az emberi lét természetes állapota. Mihelyt azonban a hangulatkilengés foka káros funkciójú állapotot idéz elő, vagy mikor a bánat hosszabb ideig tart, a diagnózis: depresszió.

Az öngyilkosság is lehet a depresszió sajátos megnyilvánulása. Az Egyesült Államokban felmért évi 50 000—70 000-ig terjedő öngyilkossági eset felénél állapítható meg előző depressziós állapot. Így a halandóság szempontjából a depresszió olyan komoly gondot okoz Amerikának, akárcsak a cukorbetegség vagy a leukémia. De ha a betegséget csak az emberek fizikai, illetve szellemi teljesítőképességére gyakorolt hatása szempontjából vizsgáljuk, az eredmény akkor is aggasztó. Nyolc amerikai közül átlagban egy ember egész élete folyamán rendszeres pszichiátriai kezelést igényel. A Szellemi Egészség Nemzeti Központjának adatai szerint évente 125 000 amerikait utalnak kórházba a depresszió tüneteivel; 200 000-et pszichoanalízissel, 500 000-et rendelőkben kezelnek. Ezenkívül kb. négy- vagy nyolcmillió amerikai szintén segítségre szorul, anélkül azonban, hogy ennek tudatában volna.

Megdöbbenítő az a statisztikai adat, mely szerint az öngyilkosok zöme fiatal. A fiatalkori öngyilkosság arányszáma az utóbbi tíz évben Svédországban megháromszorozódott, a Los Angeles-i Öngyilkosságmegelőző Központ jelentése szerint pedig az amerikai huszonevesek korcsoportjában több mint kétszeresére nőtt. A kedélyállapot megjavítását célzó gyógyszerek nagy mennyiségű fogyasztása a fiataloknál szintén járványos méreteket öltött.

Erdekes, hogy a szomorúság önmagában nem mindig fő tünete a depresszióknak, még a legkomolyabb öngyilkossági esetekben sem. A jellegzetes tüneteket azonban — a jövőre vonatkozó fokozottan pesszimisztikus érzések, a kilátástalanság és hiábavalóság érzése — gyakran még a háziorvosok sem veszik figyelembe. Bebizonyított tény, hogy az áldozatok többsége közvetlenül az öngyilkosság elkövetése előtti periódusban kérte

az orvosi segítséget, de más betegség el- len kezelték. Ezért tartja fontosnak dr. Norbert Bensaid neves francia orvos, hogy a betegek felismerjék magukon a depresszió tüneteit: a fáradtságot, emésztési zavarokat, az álmatlanságot, az általános ingerlékenységet és kedvetlenséget. De végül is a betegség felderítése az orvos feladata. Dr. Aaron Beck, a Philadelphiai Általános Kórház Depresszió- kutató Egységének munkatársa olyan módszert dolgozott ki, mely segítséget nyújt nem szakorvosoknak a betegség gyors diagnosztizálásában. Az orvos kérdéssorozataira adott válaszok felfedik a vizsgált alany életszemléletét, motívációit, önmagáról alkotott képét, viselkedésmódját stb. A válaszokat osztályozzák, majd rögzítik egy ereszkedő skálán, mely kimutatja a depresszió fokát.

Felvetődik a kérdés: egyes emberek miért reagálnak az őket ért csapásokra depresszióval, míg mások hasonló nehézségeket egészségesen vészelnek át? A depresszióra való hajlam a gyermekkori lelki fejlődés folyamán bekövetkezett károsodásban keresendő. Freud és számos tanítványa szerint a depresszió tulajdonképpen egy szeretett lény iránti harag, mely az alany személye ellen irányul. A befelé fordult ellenségeskedés depressziót vált ki. Később, az élet folyamán a hasonló, képzelt vagy valóságos veszteségek megismétlik a gyermekkori választ. Azok az emberek, akik gyermekkorukban árvaságra jutottak, vagy más módon élték át a megfosztottság érzését, sokkal könnyebben összeroppannak, amikor felnőtként veszteség éri őket. A másik kategóriát azok alkotják, akik a gyermekkor folyamán könnyen értek el sikereket, környezetük részéről pedig nagy szeretetben és figyelmességben részesültek. Nem találkoztak a megfosztottság érzésével, ezért később nem is tudnak harcolni ellene.

A depresszió más és más művelődési viszonyok között különbözőképpen jelentkezik. Az afrikai négerknél a szomorúság, levertség és erősen zavart idegállapot formáját öltheti, a kiterjedt családi kapcsolatok rendszere azonban enyhíti az egyedüllét érzését. Dél-Afrikában viszont, ahol a bantu vándormunkásokat a faji megkülönböztető törvény elválasztja családjuktól, az egyedüllét, valamint az alkoholizmus, az agresszivitás és a pszichoszomatikus betegségek fontos szerepet játszanak a depresszió kialakulásában.

A legtöbb pszichiáter két széles, gyakran egymásba áthajló kategóriát külön-

böztet meg: endogén és exogén depressziót.

Az endogén, más néven pszichotikus, autonóm vagy elsődleges depresszió többé-kevésbé a betegből magából ered, inkább biokémiai, mint traumatikus okai vannak. Gyakran teljesen hiányzik a beteg életéből az olyan traumatizáló esemény, amely indokolná. Legnyilvánvalóbb tünetei a közöny, az önbecsülés hiánya, étvágytalanság, a szexuális vágy hiánya. A tünetek a nap 24 órája folyamán változnak: reggel lehangoltság, este felé élénkülés tapasztalható. A depressziós időszak hónapokig eltarthat, spon-tánul beáll javulással, de megismétlődhet évente többször is. Gyógyszeres kezelésre az endogén depressziós beteg rendszerint jól reagál. Az exogén, más néven reaktív, másodlagos vagy neuro-tikus depressziót külső esemény vagy események okozzák. Ez a fajta depresszió Freud szerint kapcsolatban áll egy szeretett lény tudatosan átélt vagy tudat-alatti elvesztésével. Az exogén típus is közönyt vagy levertséget mutat, hangulatkilengései azonban kevésbé előrelátha-tóak. Ezek a betegek sokkal jobban kezelhetők pszichoterápia, mint gyógyszer vagy elektrosokk segítségével.

A depresszió áldozatainak kilátásai napjainkban bizonyos szempontból sokkal jobbak, mint eddig bármikor: az utóbbi évek folyamán számos nagyhatású gyógyszer került forgalomba, melyek közül néhány a betegség előrehaladott szakaszában is segíteni tud, és a visszaesést gyakran több évre meggátolja. Mind újabb gyógyszereket fedeznek fel, és a sokat vitatott, de gyakran sikerrel alkalmazott elektrosokkos kezelési technikája is napról napra tökéletesedik.

A szerző nem hangsúlyozza kellőképpen, hogy a depresszió társadalmi meghatározottságú is, okaiban és következményeiben egyaránt, s mint ilyen, sikeres leküzdése a személyiség, az interperzonális kapcsolatok harmonikusabb ki-teljesedésétől függ.

KÖZIZLÉS ÉS VIZUÁLIS NYELV (Filmkultúra, 1973. 1.)

A film vizuális nyelvének viszonyát a közizléshez Németh Lajos konfliktusos viszonyként tárgyalja. A konfliktus abból adódik, hogy korunk bonyolult el-entmondásai szükségképpen kiterjednek a művészi közlés és a közönség reláció-jára is. A vizuális információ mennyisé-

gének és súlyának a növekedésével a vizuális gondolkodás nem fejlődik arányosan, ellenkezőleg: bizonyos fokú me-revedés, eltompulás, fokozódó passzivitás tapasztalható. A vizuális jel lehet ugyan- is jelölő funkciójú, de lehet közmeg- egyezésen alapuló kódrendszer is. A „megfejtés” mindkét esetben több va-lamilyen pszichofiziológiai mechanizmus-nál: történelmi-társadalmi meghatáro-zottságú, s mint ilyen az adott társad-alom értelmi szintjének, közelebről a vizuális gondolkodásnak a függvénye. A vizuális gondolkodás csupán eszköze a fogalmi gondolkodásnak, s a vizuális jel-hez asszociatív érzelmi tartalmak is járulhatnak. Ebben az esetben *konnotá-cióról* beszélhetünk.

A vizuális jelek jelentésköre nem szűkíthető le arra az ábrázoló funk-cióra, amelynek a kommunikációs esz-közök tökéletesedésével és elterjedésével hatalmas mértékben megnőtt a szerepe. Már a XIX. század művészei tudták, hogy a vizuális elem a gondolkodásnak a fogalminál nem csekélyebb jelentő-ségű összetevője, s minden bizonnyal ősbib amannál. Ez a felismerés nyomon követhető Delacroix naplójegyzeteiben, Fiedlernél pedig — akárcsak a poszt-impreszionizmus esztétikájában — már elméleti rendszerre épül.

„Van szinlogika is” — idézi a szerző Cézanne-t. Ez a felismerés a festészet-ben az ábrázoló funkció visszafonulásá-hoz vezetett, elindította azt a folyamatot, amelynek során a plasztikai-ikonikus je-lek a maguk kompozicionális-strukturális rendszerében önelvűekké váltak. A vi-zuális gondolkodás autonómiájának elvét joggal tekinthetjük a modern képzőmű-vészet premisszájának, de nem nélkülöz-hető a megelőző korok művészetének ér-telmezésében sem.

Túl az antropológiai adottságon, a lá-tást a kollektív és egyéni emlékezés fel-raktározott anyagából, valamint az újon-nan szerveződött, illetve elsajátított kon-venciókból összeálló sztereotípiák hatá-rozzák meg, annyira, hogy gyakran a vi-zuális tudat konvenciói valóságos „érték-vakság”-hoz vezetnek.

Korunkat a vizuális gondolkodás ellen-tétes tendenciái uralják. Egyfelől az imp-reszionizmus óta a képzőművész meg-kísérli a lehetent, mindenfajta látás-konvenció elvetését a szuverén alakítás szabadságának jegyében. Másfelől új ké-pi konvenciók születnek s uniformizálják a látást.

A fotó és a film eleinte a naturaliz-must látszott hitelesíteni, vagyis a dol-gok külső képének, a látszat és a lényeg